

Szerzőnket az egyedi sors érdekli elsősorban, a lélek rezdülései, nem pedig a nagy társadalmi mozgások.

Ennek ellenére az *Arnyak* átlagon felüli teljesítmény. Gazdag élménygyűjtemény a kötet, és a 25 novella közül jó néhányban Hercegnek sikerült, írói erényei tudatos mozgósításával, hangulatos, tömör, lényegre utaló, olvasmányos művet alkotnia. Gazdag írói tapasztalatával egy sajátos epikai világot teremtett, amelyről hitelesen és szeretettel vall.

Van ezekben a novellákban valami eredeti nosztalgia is. Erre utal az *Elsüllyedt világ* falusi báljának felidézése („Eltűntek a lankák ezen a varázslatos vidéken, a völgyeket kitöltötte a köd, s eltűntek a présházak is a hegyoldalban, ahogyan a fiatalság tűnik el könnyörtelenül egy idő után”) vagy a Két nagymama hősének rokonszenves alakja. Ennek a világnak, amely olyan, mint az „elsüllyedt Atlantisz”, tájainkon Herceg az utolsó igazi krónikása. Olyan ő küssé, mint a Társaságok Zsiga bácsija, aki „regél a múltról”, amelyet lassan teljesen „bebagyalál a feledtető messzeség”. Egy elmúlt világot mentett meg Herceg János az utókor olvasói és irodalmunk számára.

VARGA István

TÜNDÉREK, TÁLTOSOK, BOSZORKÁNYOK

Buday György—Ortutay Gyula: *Nyíri és rétközi parasztmesék*. Hasonmás kiadás. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1982.

1930 őszén néhány kezdő tudós megalakította a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumát, melynek munkássága egyre inkább a falu népe, a népi kultúra kincseinek feltárása felé fordult. Már a Kollégium megalakulásának évében közzétették a *Szegedi Kis Kalendárium*ban a *Szeged környéki parasztdalok gyűjteményét*, 1935-ben pedig már a kis értelmiségi csoport, melynek lelkes szervezője a kolozsvári Buday György volt, tizenhatodik kötetét jelentette meg: Ortutay Gyula *Nyíri és rétközi parasztmesék* című gyűjteményét, melyet Buday negyvenöt fametszete illusztrált. Pontosabban: Buday művei a mesékkel és kísértő tanulmánnyal egyenértékű alkotások, nemcsak a szöveg képi megjelenítését adják, hanem önálló művek.

A Nyírség és Rétköz, az alföldi róna és a Kárpátok előhegyeinek találkozásánál elterülő vidék, régóta a magyar kultúra hordozója. A pásztorok, kanászok, szolgálégyenyek ajkán továbbélő mesékben bújt meg a régi magyar hitvilág számtalan eleme. Ipolyi *Magyar Mythológiájának* szinte minden szereplője, a tündér, a táltos, az ördög, a boszorkány, az óriás felbukkan az Ortutay által gyűjtött nyíri és rétközi parasztmesékben. Ugyanakkor az elvarázsoltt tündérlány, a táltos ló, a Kúmorzsoló, Tündérszép Ilona, Fehérló Péter, a kiskondás, a hűtlen testvér és a többi

mesealak mindenütt megjelenik a Kárpát-medence mesevilágában, igazolva a tájegység egységes kultúráját. A nyíri és rétközi parasztmesék tehát — önállóságuk és egyedi sajátosságaik mellett — a magyar népmesék szerves részét képezik.

A gyűjtemény 46 meséje közül a hosszabbak (1—23) tündérmesék és novellamesék, míg a rövidebbek (24—46) trufák, gazdabosszantó történetek, mondatöredékeket magukba foglaló hiedelmek és különböző helyekről összerosódott boszorkány—kincsásó—históriák, melyek legtisztábban igazolják, hogy a parasztkultúrákban sem választható el a hiedelemvilág a meseköltéstől. A rövidebb szövegekben gyakran bukkan fel legendás hírnő betyár, így Subrik Jóska alakja (a Dunántúlon Sobri Jóska néven ismeretes), Mátyás király (23. mese), „Rudol” királyfi (25. mese) stb. Mindezek azonban már a konkrét személyektől függetlenül a mesék önálló részévé váltak, népmeséink állandó megújulási készségének bizonyosságaként.

A paraszti mesemondók s hallgatóságuk nagyon kedvelik az ügyesebb-ügyetlenebb „erotikus” vagy, ha úgy tetszik, „pornográf” történeteket. Ilyen a 20. mese, *A megszólaló testrészt*, mely függetlenül erotikus vonatkozásaitól, a magyar hiedelemvilág régebbi rétegéhez tartozik. A 15. mese az átváltozásmotívum egyik formája; a férfinak öltözött királykisasszonyt megátkozzák, és férfivá változik: „Félrefordul a hadnagy (királykisasszony) pisilni, neki se kellett leguggolni. Megtanálta a hívogatópácát. Örvendezett.”

A parasztmesék másik jellegzetessége a vallásos szellem, amely áthatja a történeteket. A *Hűtlen testvér*ben érdekes az ismételten megnyilatkozó vallásosság: az ima mágikus erejében való hit. A víz kettéválása különben ismeretes bibliai csoda, a mesemondó bárhol hallhatta. „Testvérem, térgyepeljünk le e mellett a nagy fojtó mellett! Hátha a jó Isten megnyitná a vizet, hogy száraz lábbal átmehetnénk. Nállam van a vadászfegyvereim, hátha ott a vadak nincsenek még kipusztulva. Meg tudánk ott élni. Letérgyepeltek a víz mellett. Imádkoztak a jó Istenhez, nyissa meg ezt a vizet. Sikeredt az imádságuk. Megnyílt a nagy víz. Száraz lábbal mehettek a túlsó oldalra.” (4. mese)

A mesék közlésénél a népi kultúra szelleméhez való minél hívebb alkalmazkodás vezette a gyűjtőt. A jegyzetekben pedig az érdeklődők számára közli a mesék Aarne—Thompson-rendszerű típusszámait, a magyar anyag feldolgozásában pedig Honti típusmutatóját használta.

A könyvet Mikó Krisztina *Egy diákmozgalom és egy könyvsorozat* című tanulmánya zárja.

A kiadó az eredetileg mindössze ezer példányban kiadott kötet újramegjelentetésével a *Székely népballadák* és a *Fedics Mihály meséi* című Ortutay-kötetek után újabb szép gyűjteménnyel örvendeztette meg olvasóit.